

Rejtek I-kőfülke és a Petényi-barlang (Bükk-hegység) Mollusca faunájának malakozstratigráfiai vizsgálata

FÜKÖH Levente
Gyöngyös, Mátra Múzeum

ABSTRACT: (Biostratigraphical investigations of the mollusc fauna of Rejtek I. rock-niche and Petényi Cave - Bükk Mountains, Hungary) The paper contains the biostratigraphical evaluation of the sediments of the above mentioned two caves. The results supplement well the earlier made vertebrata-paleontological investigations.

A dolgozatban feldolgozásra kerülő faunát KROLOPP Endre határozta, s a JÁ-NOSSY-KORDOS (1976) publikációjában táblázatos formában került publikálásra. Itt a fauna malakozstratigráfiai kiértékelését ismertetem.

REJTEK I.-KŐFÜLKE

A Bükk-hegység közepén, Répashuta falutól K-re kb. a BNP rejteki kutatóházától D-re kb. 500 m-re található. A kőfülke a völgytalptól 8-10 m magasságban több más üreggel együtt található, melyek közül már szintén találunk feltárakat (szerző által). Szélessége 9 m, hossza 2,5 m, magassága 1,6 m.

1957-ben JÁNOSSY próbaásatást végzett, melyet később folytatott. Ennek anyagát oldalfülke 1-2-3-4 jelzéssel látta el. Későbbiekben a rendszeres ásatások során K-Ny-i irányba árkot mélyítettek, s az árok északi végéből gyűjtött anyagot II. bloknak jelölték. Az árok 1,4 m mélyen elérte a barlang alját. A további feltárás a fülke belseje irányába történt, s ezt III. blok néven jelölték.

A jelöléseket a későbbiek során több ízben megváltoztatták. Dolgozatomban az eredeti jelöléseket használom.

A kőfülke anyagának kiértékelésénél figyelembe kell venni, hogy a minták többségében az egyedszám nem alkalmas a statisztikus kiértékelésre, valamint, hogy a minták nem egy helyről valók, hanem a kőfülke több pontjáról gyűjtötték be azokat.

A begyűjtésnek megfelelően az anyagot három egységre lehetett tagolni:

1. oldalfülke
2. II. tömb
3. III. tömb

1) Az oldalfülke faunája összetételét tekintve (1. sz. táblázat) jellegzetes erdei társulás. Figyelemre méltó a Limacidae család, ill. a Limax maximus magas dominanciaértéke (74 %), ami mindig erősen nedves, csapadékos klímát jelez. Itt feltehetően valamilyen eddig ki nem derített extremitást mutat.

2) A II. tömb négy szintet foglal magába, melyek közül a harmadik szint csigákat nem tartalmazott. A második három szint (2. sz. táblázat) alapján az alábbiak mondhatók:

- a) A II. tömb faunáját a Clausiliidae család egyedinek dominanciája (52 %) jellemzi. A Limacidae család relatív gyakorisága 15,6 %, a Zonitidae családé 9 %. Az erdei elemek relatív gyakorisága 98 %, ami egyértelműen erdei környezetet jelöl. Az 1. és 2. szintek faunájában a Helix pomatia töredéket leszámítva nincs nyílt vegetációra utaló elem.
- b) A 4. un. "neolit" szint (JÁNOSSY, D. - KORDOS, L. 1976) anyaga eltérést mutat az összfaunaképtől. A faunában olyan fajok fordulnak elő itt, melyek arra utalnak, hogy az üledékképződés idején a kőfülke közelében nyílt területek is voltak. Ezt jelzi, az Aegopinella minor, Granaria frumentum, Valionia costata fajok jelenléte a faunában. E fajok nyílt és melegebb biotó-

pot jelölnek mint az 1. és 2. szint faunája. Mint már más barlangokban is sikerült kimutatni, a faunában bekövetkező ilyen gyors és klimatikusan nem indokolt faunaváltozás antropogén tevékenységre vezethető vissza (FÜKÖH, L. - KRDLÓPP, E. 1985).

3) A II. tömb faunája az előző két üledéksor faunájától eltér (3. sz. táblázat). Az üledékből itt melegebb és nyíltabb környezetre utaló fauna került elő. Igaz, hogy továbbra is a Clausiliidae család a domináns (65 %), de megjelennek olyan, az előző két tömb faunájából hiányzó csigafajok, melyek a klíma melegedésére és szárazabbá válására utalnak: Chondrina clienta, Cochlicopa lubricella. A minőségi változáson kívül a dominancia viszonyokban bekövetkezett változás is az eddiektől eltérő klímát jelez. A zárt és nyílt vegetációval borított terület egymáshoz viszonyított aránya 70 : 30 %. A nyíltabb vegetációjú terület ilyen fokú előretörését már nem lehet kizárólag az ember erdőirtó tevékenységével magyarázni. Sokkal valószínűbb, hogy az erdő visszaszorulása a klíma megváltozásának eredménye.

A korábbi vizsgálatok (archeológiai és paleozoológiai) lehetőséget biztosítanak arra, hogy komplex képet kialakítva igyekezzünk minél több, a későbbiekben felhasználható általános érvényű tendenciát megállapítani a Mollusca-fauna változásában.

E munkát nehezíti, mint a táblázatokból is kitűnik, a II. és III. tömbön belül csak egy-egy minta értékelhető statisztikusan. Mint már a fentiekben történt utalás a III. tömb üledékeiben a nyílt területet kedvelő csigák relatív gyakorisága 30 %. A terület nyitottsága mellett bizonyos értelemben szárazabb klímára is utal. A II. tömb üledékeinek faunája melegebb, nedvesebb klímára és zártabb vegetációra enged következtetni (kivétel a II/4. szint). Ez az ökológiai eltérés felveti annak a lehetőségét, hogy a két üledéktömb a holocén egymást követő két fázisában képződött. Analóg példák szerint ez a boreális és az atlantikum lehetett. Az elképzelést a gerinces faunavizsgálatok is alátámasztják: a II. tömb faunáját a Microtus arvalis dominanciája jellemzi, mely nyíltabb vegetációra utal. Mellette a faunában hideget jelző pleisztocén reliktum fajok találhatók: Microtus gregalis, Microtus nivalis. Ennek alapján a gerinces fauna a holocén un. "bajóti" faunaszakaszára datálható, mely azonos a polenanalízis eredményei alapján leírt boreális fázissal.

A II. tömb Mollusca-faunája alapján tett megállapítást ugyancsak alátámasztja a gerinces fauna. Az üledékben jelen van az un. "körös" faunaszakaszra jellemző Myodes, s ez a faunaszakasz magába foglalja az atlantikumot is. Ha pedig az üledék atlantikumba sorolása helytálló, akkor az antropogén hatásként kimutatott faunaváltás is a neolitikum emberének betudható.

PETÉNYI-BARLANG

A Bükk-fennsík DNY-i részének sziklatömbjei között a Puskó falában a Puskó-barlang mellett található 13 m hosszú, 8 m széles, 3-3,5 m magas sziklaüreg, egy régebbi tágas barlangrendszer maradványa. A barlangban VÉRTES, L. végzett ásatást melynek során előkerült faunát JÁNOSSY és KORDOS dolgozták föl.

Az üledékből előkerült csigaanyag igen csekély a statisztikai kiértékelést nem teszi lehetővé. Csupán tendenciák állapíthatók meg:

- 1) A két felső réteg (H_1 és H_2) csak erdei elemeket tartalmaz.
- 2) A H_3 mintából az erdei fajok mellett 1 db Chondrina clienta is előkerült.
- 3) Az ötödik H_5 mintában a zárt erdőtülszűzést jelző fajok mellett olyanokat is találunk, melyek nem a tipikusan zárt erdős vegetációjú területeket kedvelik: Aegopinella minor, Cochlodina cerata, Euomphalia strigella. Jelenlétük bizonyos eltérésre utal a tipikus erdei tülszűzéstől.

Az elmondottak alátámasztásául a gerinces fauna szolgál, mely szerint a H_5 minta a boreálisra, a H_2 minta a szubboreálisra tehető. Ismeretes, hogy ezek a klímaszakaszok az atlantikum és szubatlantikum klímájánál szárazabbak, így az eltérés, mely a csigafaunában jelentkező klimatikus indokoltan mondható.

1. sz. táblázat

Rejtek: Oldalfülke	1	2	3	4	Ö	
	db	db	db	db	db	%
Ocula doliolum	-	+	-	-	+	+
Cochlodina laminata	2	-	-	-	2	1,5
Ruthenica filograna	-	2	-	-	2	1,5
Clausilia pumila	2	3	2	-	7	5,3
Iphigena ventricosa	-	1	-	-	1	0,7
Laciniaria plicata	1	-	-	-	1	0,7
Clausiliidae indet.	1	-	2	-	3	2,3
Oxychilus orientalis	-	+	+	-	+	+
Oxychilus depressus	1	-	1	1	3	2,3
Oxychilus glaber	1	1	-	-	2	1,5
Zonitidae indet.	1	-	2	-	3	2,3
Daudebardia rufa	-	2	-	-	2	1,5
Limax cf. maximus	11	75	11	1	98	74,8
Helicodonta obvoluta	2	1	-	-	3	2,3
Perforatella incarnata	1	-	-	-	1	0,7
Trichia cf. unidentata	-	1	-	-	1	0,7
Euomphalia strigella	-	1	-	-	1	0,7
Helicidae indet.	-	1	-	-	1	0,7
Összesen:	23	88	18	2	131	99,5

2. sz. táblázat

Rejtek: II.tömb

	1	2	4		Ö	
	db	db	db	%	db	%
Orcula doliolum	-	-	1	1,1	1	0,8
Orcula dolium	-	1	+	+	1	0,8
Granaria frumentum	-	-	1	1,1	1	0,8
Vallonia costata	-	-	2	2,2	2	1,6
Cochlodina cerata	-	-	6	6,6	6	4,7
Cochlodina laminata	-	-	7	7,7	7	5,5
Ruthenica filograna	4	-	6	6,6	10	7,8
Iphigena ventricosa	-	-	2	2,2	2	1,6
Iphegina plicatula	-	-	1	1,1	1	0,8
Clausilia pumila	3	1	10	10,1	14	11,1
Laciniaria plicata	-	1	18	19,8	19	14,8
Laciniaria biplicata	-	1	5	5,5	6	4,8
Laciniaria cana	1	-	-	-	1	0,8
Clausiliidae indet.	6	6	-	-	12	9,4
Discus ruderatus	-	1	-	-	1	0,8
Discus rotundatus	-	-	2	2,2	2	1,6
Aegopinella minor	-	-	5	5,5	5	4,0
Oxychilus orientalis	-	-	4	4,4	4	3,1
Oxychilus cf. depressus	-	-	1	1,1	1	0,8
Zonitidae indet.	1	-	-	-	1	0,8
Limax cf. maximus	-	8	11	12,1	19	14,8
Limacidae indet.	1	-	-	-	1	0,8
Bradybaena fruticum	-	-	2	2,2	2	1,6
Perforatella incarnata	-	-	1	1,1	1	0,8
Helicodonta obvoluta	-	1	2	2,2	3	2,4
Helicigona faustina	-	-	1	1,1	1	0,8
Helix pomatia	+	-	2	2,2	2	1,6
Helicidae indet.	1	-	1	1,1	2	1,6
Összesen:	17	20	91	99,2	128	100,8

3. sz. táblázat

Rejtek: III.tömb

	1		2	3		4	ő	
	db	%		db	db		%	db
Acicula polita	+	+	-	-	-	-	-	-
Carychium cf. tridentatum	7	2,6	-	1	1,0	-	8	1,9
Cochlicopa lubricella	-	-	-	1	1,0	-	1	0,2
Truncatellina cylindrica	1	0,4	+	-	-	-	1	0,2
Orcula doliolum	4	1,5	1	-	-	-	5	1,2
Orcula dolium	1	0,4	+	1	1,0	-	2	0,5
Granaria frumentum	2	0,8	-	+	+	-	2	0,5
Chondrina clienta	1	0,4	-	-	-	-	1	0,2
Vallonia costata	17	6,4	2	3	3,2	-	22	5,1
Vallonia pulchella	-	-	1	-	-	-	1	0,2
Chondrula tridens	1	0,4	+	-	-	-	1	0,2
Cochlodina cerata	2	0,8	-	52	54,7	35	89	20,7
Cochlodina laminata	3	1,1	4	-	-	-	7	1,6
Ruthenica filograna	19	7,2	3	-	-	-	22	5,1
Clausilia dubia	2	0,8	1	2	2,1	2	7	1,6
Clausilia pumila	16	6,0	1	17	17,9	-	34	7,9
Iphigena plicatula	1	0,4	-	-	-	-	1	0,2
Laciniaria plicata	4	1,5	3	1	1,0	-	8	1,9
Clausiliidae indet.	103	38,9	15	3	3,2	-	121	28,2
Discus ruderratus	-	-	-	1	1,0	-	1	0,2
Discus rotundatus	7	2,6	2	-	-	-	9	2,1
Discus perspectivus	1	0,4	-	+	+	-	1	0,2
Vitrea crystallina	6	2,3	-	1	1,0	-	7	1,6
Vitrea contracta	1	0,4	-	-	-	-	1	0,2
Aegopinella pura	4	1,5	1	-	-	-	5	1,2
Aegopinella minor	5	1,9	-	-	-	-	5	1,2
Nesovitrea hammonis	1	0,4	-	3	3,2	-	4	0,9
Oxychilus orientalis	1	0,4	-	-	-	-	1	0,2
Oxychilus glaber	8	3,0	-	-	-	-	8	1,9
Oxychilus depressus	-	-	-	-	-	-	-	-
Zonitidae indet.	21	7,9	2	4	4,2	-	27	6,3
Daudebardia rufa	4	1,5	-	-	-	-	4	0,9
Limax cf. maximus	7	2,6	-	-	-	-	7	1,6
Bradybaena fruticum	5	1,9	-	-	-	1	6	1,4
Euconulus fulvus	1	0,4	-	-	-	-	1	0,2
Perforatella incarnata	2	0,8	-	-	-	-	2	0,5
Trichia cf. unidentata	1	0,4	-	-	-	-	1	0,2
Euomphalia strigella	-	-	-	3	3,2	1	4	0,9
Helicondata obvoluta	-	-	1	-	-	-	1	0,2
Helicigona faustina	3	1,1	-	-	-	-	3	0,7
Isognomostoma isognomostoma	+	+	-	-	-	-	+	+
Helix pomatia	3	1,1	1	-	-	-	4	0,9
Helicidae indet.	5	1,9	4	2	2,1	-	11	2,6
Összesen:	265	100,2	42	95	99,8	39	441	100,3

4. sz. táblázat

Petényi-bg.

	1-2	2	3	4
	db	db	db	db
<i>Chondrina clienta</i>	-	-	1	-
<i>Orcula doliolum</i>	-	-	1	-
<i>Cochlodina cerata</i>	1	-	-	1
<i>Cochlodina laminata</i>	1	1	1	7
<i>Clausilia dubia</i>	-	-	-	3
<i>Clausilia pumila</i>	-	1	1	26
<i>Laciniaria plicata</i>	-	-	-	1
<i>Laciniaria biplicata</i>	-	1	1	-
<i>Laciniaria cana</i>	1	-	-	-
<i>Clausiliidae</i> indet	-	-	-	-
<i>Aegopinella minor</i>	-	-	-	1
<i>Oxyhilus glaber</i>	-	1	-	-
<i>Euomphalia strigella</i>	-	-	-	1
<i>Helicigona faustina</i>	-	-	-	1
Összesen:	3	4	5	41

IRODALOM

- FÜKÖH, L. - KROLOPP, E. (1985). A Kőlyuk II.-barlang (Hillebrand Jenő-barlang) csigafaunája. *Fol. Hist.-nat. Mus. Matr.* 10: 17-24.
- JÁNOSSY, D. - KORDOS, L. (1976): Pleisztocene- Holocene Mollusc and Vertebrate Fauna of Two Caves in Hungary. *Ann. Hist.-nat. Mus. nat. Hung.* 68: 5-22.

Dr. FÜKÖH Levente
Mátra Múzeum
H-3200 GYÜNGYÖS
Kossuth ut. 40.